

Odgoj i obitelj

Predavanje na Bogoslovskoj Akademiji održano 5. III. 1939.

RODITELJSKO PRAVO I DUŽNOST DA ODGAJAJU

Danas, u 20. vijeku, ima i takovih stvari, koje moramo dokazivati i braniti, premda su one već na prvi pogled očite svakomu čovjeku zdrava razuma. Tako je očita istina, da odgajati svoju djecu imaju pravo i dužnost roditelji. Odgajanje jest neko nastavljanje rađanja. Kad bi se naime dijete, pošto se rodilo, prepuštalo samo sebi, moralo bi brzo umrijeti. Pa je jasno, da onaj tko ima pravo dijete roditi, ima pravo i odgojiti ga. »Bog u naravnom redu podjeljuje obitelji neposredno plodnost kao počelo života, i stoga kao počelo odgajanja za život; a zajedno joj daje i autoritet kao počelo poretka,« veli Papa Pijo XI. u svojoj glasovitoj Enciklici o kršćanskom odgoju (Divini illius magistri od 30. XII. 1930.) i navodi ove jasne riječi sv. Tome Akvinskoga:¹ »Tjelesni je otac djelomično dionik pojma počela, koje se u općenitom smislu nalazi u Bogu. Otac je počelo i poroda i odgoja i stege i svega onoga, što se odnosi na usavršenje ljudskog života.« — »Obitelj dakle, nastavlja Papa, ima neposredno od Boga misiju, a stoga i pravo na odgoj djece; neotuđivo pravo, jer je ono nerazdjelivo združeno sa strogom dužnosti; pravo starije od svakog prava građanskog društva i države, i stoga nepovredivo bilo od koje zemaljske vlasti. Nepovredivost toga prava ovako dokazuje Andeoski učitelj: »Dijete je uistinu po naravi nešto očevo, stoga je naravno pravo, da ono prije upotrebe razuma bude pod očevom brigom. Značilo bi dakle ići protiv naravne pravednosti, kad bi dijete prije upotrebe razuma bilo otrgnuto ispod brige roditelja ili kad bi se s njime, bilo na koji način, određivalo protiv volje roditelja. A jer se dužnost roditeljske brige nastavlja sve dotle, dok se djeca ne uzmognu brinuti sama za sebe, traje dotle također isto nepovredivo odgojno pravo roditelja.«² Jer narav nema kao cilj samo rađanje djece nego i njihov razvitak i napredak sve do savršenog stanja čovjeka, koliko je čovjek t. j. do stanja kreposti.³

¹ S. Th. 2-2. Q. 102. q. 1.

² Ibid. Q. 10, a. 12.

³ Suppl. S. Th. 3. p. Q. 41. q. 1.

Međutim je pravnička mudrost Crkve potpunom točnosti i jasnoćom ovako izražena u kodeksu kanonskog prava kan. 1113.: Roditelji su strogo dužni da se svim silama brinu za vjerskoćudoredni, fizički i građanski odgoj djece, a moraju se starati i za njihovo vremenito dobro.« Tako Papa Pijo XI. u pomenutoj svojoj Enciklici.

RODITELJSKO OSPOSOBLJENJE DA ODGAJAJU

Roditelji su, kako znamo, i samom naravi najbolje osposobljeni za odgoj. Prva stvar, koja je u odgoju prijeko potrebna, jest ljubav. Ona je povoljna klima, u kojoj se dijete može pravilno razviti. Dijete je most od egoizma k altruizmu. U djetetu ljube roditelji same sebe, dio sebe, svoga bračnog druga, ali ujedno i biće drugo od sebe i od svoga bračnog druga. Ta naravna spontana roditeljska ljubav ne da se ni kojom drugom ljubavi naknaditi, zamijeniti. Mi možemo govoriti o raznim naknadama, surogatima, ali već samo govoriti o surogatu, nadomjestku ljubavi jest smiješno. Ne! Ljubav se ne da ničim nadomjestiti, nego samo opet ljubavlju. Zgodno spominje glasoviti etnolog Dr. Vilim Schmidt, S. V. D. u svojoj knjizi »Liebe, Ehe, Familie«, kako je u svojem predavanju na bečkom sveučilištu natjerao u nepriliku jednoga svojega slušačaboljševika već samom riječi: Liebe-Ersatz! kad je taj slušač stao dokazivati, kako država može nadomjestiti roditeljsku ljubav. Čuvši slušači riječ Liebe-Ersatz, stadoše se smijati i dak komunist bio prisiljen da zburnjen prestane sa svojim dokazivanjem.

Zato govoriti, kako je Rousseau govorio i kako govore socijalisti i boljševici, da su roditelji nesposobni da odgajaju, nema smisla, jer sama narav, na koju se toliko pozivaju i Rousseau i njegove pristaše, daje roditeljima ljubav za dijete, što je u odgoju glavna stvar, kako to priznaju svi, koji o odgoju pišu i raspravljaju. Istina, mogu da se i roditelji izopače, kako to naročito danas i gledamo, ali to su bolesne pojave, zastranjena od onoga, što roditelji imaju biti već po samoj svojoj naravi i njezinim sklonostima.

Nitko ne može da ima toliko ljubavi, sučuvstva, i svijesti odgovornosti do djeteta, koliko njegovi roditelji. Jer oni znaju, da su oni dozvali u život svoje nejako dijete. Gledaju, kako je njihovo dijete sasvim nemoćno i potpuno na njih upućeno; vide, da nema nitko na svijetu, koji bi bio za nj tako odgovoran, kao što su oni odgovorni. »Može li žena zaboraviti porod svoj, da se ne smiluje na čedo utrobe svoje?« (Is. 49, 15). I sâm sveznajući Bog, koji je Ljubav, ništa ne nalazi na ovom svijetu, s čime bi mogao isporediti svoju ljubav prema čovjeku, osim s ljubavi majčinskom. »Radujte se s Jeruzalemom... ja ću kao rijeku dovesti k njemu mir... bit ćete nošeni na rukama i milovani na koljenima. Kao kad koga mati njegova tješiti, tako ću vas ja tješiti« (Is. 66, 10. 12. 13.). I ako prolistamo najljepše strane književnikâ svih vremena, u njima je

od zemaljskih stvari najzanosnije ocrтана majčinska ljubav. To je izrekao i onaj povik slavljenoḡ muža u francuskom parlamentu: »Crkva je više od žene, ona je majka!« Ili, ako hoćete, majčinska je ljubav na ovom svijetu najbolji odsjev Božanske ljubavi. Ta je roditeljska, naročito majčinska ljubav u kršćanskih roditelja još povećana i uzdignuta u nadnaravne sfere, jer oni još znaju, da i vječnost njihove djece stoji do njih.

Sva ta roditeljska čuvstva potrebna za odgajanje būde korelativna čuvstva u djeci. Dijete ljubi svoje roditelje, u njih se pouzdaje, sasvim im se predaje. Znamo, kako djeca kod svojih roditelja ni na što drugo ne gledaju, nego samo na to, što su im roditelji i što po njima primaju sve, što im treba za njihov život. Evo, kako jedan sin govori o svojoj majci: »O, majko, sad znam: tvoje smo tijelo jeli i tvoju smo krv pili! Zato si tako brzo otišla od nas!« (Cankar).

Uz spomenutu ljubav potreban je kod odgoja autoritet (ugled, vlast), jer odgojiti znači podići od nižeḡa bistvovanja, znanja i umijevanja na više stanje, znanje i umijenje, što oznaćuje i sama rijeć, kojom se služe različiti jezici, da oznaće djelovanje, kojim se utjeće na dijete: odgojiti, erziehen, educare, elever la jeunesse, i t. d.

Roditelji prema djeci posjeduju stanje života u velikoj mjeri. Prva je vlast na zemlji bila roditeljska. Otac je izrićaj najveće i najbolje vlasti. »Samo se sobom razumije, da majka najviše učestvuje u svim oćinskim pravima, i da na njezinu ćelu i u njezinu pogledu odsijeva oćinska moć i vlast« (Dupanloup). Roditelji naime, otac i mati, posjeduju i ljubav i vlast prema svojoj djeci, samo se u majke pretežnije istiće ljubav, a u oca vlast. I država je dobila svoju vlast po obitelji. Već spomenuti etnolog P. W. Schmidt veli u knjizi »Liebe, Ehe, Familie«, kako je danas sigurno, da je obitelj i po vremenu bila prije od države. Red je ovako išao: obitelj — glave pojedinih obitelji, t. j. ocevi obitelji — a onda istom država. Obitelj je izvor svakoj vlasti na zemlji. Zato boljševici i njima slični umuju, ako uništimo obitelj, uništismo i vlast. Jasno, ako presuši izvor, prešuše i njegovi potoci.

Dijete bi bez slušanja, korelativa vlasti, propalo. Jer njemu ne dostaju sile da samo sobom upravlja. Roditeljsko je pak zapovijedanje, nalaganje oplemenjeno, budući da izlazi iz ljubavi. U obitelji se slušanje i zapovijedanje gotovo spontano razvijaju, nijesu silom nametnuti, kako se to često zapaža u drugim društvima, naročito u državi. Zato boljševici otimajući dijete ispod blagoga i dragog roditeljskog jarma, nameću svoj kruti i ledeni.

OBITELJ I DRŽAVA

Da odgoj pripada obitelji »tako je složno — da navedemo dalje rijeći spomenute Papine Enciklike — općenito uvjerenje ljudskog roda, da bi se u oćito protivurjeće s njime stavio svatko, tko

bi se usudio ustvrditi, da djeca pripadaju državi prije nego obitelji i da država ima apsolutno pravo nad odgojem. Stoga je neodrživ razlog, koji oni navode, da se čovjek rađa kao građanin i zato da prvenstveno pripada državi, ne pomišljajući, da čovjek prije nego postane građanin mora postojati, a postajanje nema od države nego od roditelja, kako to mudro objašnjuje Leon XIII.:⁴ 'Djeca su nešto očevo i kao neko proširenje očeve osobe; i, ako se hoćemo jasno izraziti, ona ne postaju članovima ljudskog društva sama po sebi, nego po obiteljskoj zajednici, u kojoj su se rodila.' Zato kaže Leon XIII. u istoj Enciklici: 'Očinska je vlast takove naravi, da je država ne može ni ukinuti ni prisvojiti, jer imade isto zajedničko počelo kao i sâm život čovječanstva.' Otud međutim ne izlazi, da je roditeljsko odgojno pravo apsolutno ili silničko, jer je ono nezadrživo podređeno posljednjoj svrhi i Božanskom i naravnom zakonu, kako to uči isti Leon XIII. u drugoj svojoj Enciklici 'O poglavitim dužnostima kršćanskih državljana', u kojoj ukratko tumači skup prava i dužnosti roditelja: 'Roditelji imaju od prirode pravo na odgoj djece, a još k tome dužnost, da i odgoj i pouka djeteta budu u skladu sa svrhom, za koju su po Božjem dobročinstvu imali djecu. Zato se roditelji moraju trsiti i odlučno nastojati, da spriječe u tom predmetu svaki napadaj, te si na svaki način osiguraju, da njima ostane vlast, e da uzmožnu djecu, kako treba, kršćanski odgajati, a osobito im priječiti pristup u one škole, u kojima je pogibao, da piju žalosni otrov bezboštva.'⁵

Dalje neka se ne smetne s uma, da odgojna dužnost obitelji ne obuhvaća samo vjerski i čudoredni odgoj, nego jednako tako fizički i građanski odgoj,⁶ u prvom redu, koliko su ti odgoji u vezi s vjerom i čudoredem.

Takovo neosporivo pravo obitelji bilo je više puta pravno priznato kod naroda, koji se brinu da poštuju naravno pravo građanskim odredbama. Tako je, da navedemo jedan primjer među najnovijima, Vrhovno sudište Federativne Republike Sjedinjenih Država Sjeverne Amerike u presudi o nekoj vrlo važnoj raspravi izjavilo: 'Državi ne pripada nikakva općenita vlast da odredi jedan jedinstven tip odgoja omladine i da je tako prisili da prima pouku samo na državnim školama.' Dodalo je za to i razlog naravnog prava: 'Dijete nije puki stvor države; oni, koji ga odgajaju i vode, imaju pravo, povezano s teškom dužnosti, da ga odgoje i sprema za vršenje svojih dužnosti.'⁷

Samo je sobom jasno, da roditelji imaju nesamo pravo odgajati svoju djecu nego i najstrožu dužnost. Djeca naime imaju naravno pravo, da im oni podržavaju i usavršavaju život, koji su im taj život dali. Tom dječjem naravnom pravu odgovara i naravna dužnost roditelja. Te ih njihove lične dužnosti ne može nitko rije-

⁴ Enc. Rerum novarum od 15. V. 1891.

⁵ Enc. Sapientiae christianae od 10. I. 1890.

⁶ Cod. I. C. can. 1113.

⁷ U. S. Supreme Court Decision in the Oregon Schol Cases, June 1. 1925.

šiti, jer je naravljju, dakle voljom Božjom, određena. Pa je nemar u toj stvari jedna od najtežih i sudbonosnih krivnja. Treba opet i opet naglasiti, naročito u današnje vrijeme, da je roditeljsko pravo i dužnost odgajati njihova lična stvar, i prema tome, da je se ne mogu odreći i kome drugomu prepustiti. A ima, nažalost, roditelja, koji svoju djecu što prije otpravljaju u zavode, da se oslobode mučne odgojne brige. Ali, ako je potreba ili je bolje, da se djeca uklone iz roditeljske kuće i njezine okoline, tad valja dakako djecu dati u dobre odgojne zavode. Danas su na pr. takove gospodarske i društvene neprilike, te su odgojni zavodi upravo potrebni. Zato ih i Crkva podiže. Djeca naime, kako već spomenuh, imaju naravno pravo da budu odgojena. Roditelji pak imaju pravo odgajati djecu na korist djece. A ako svoje pravo upotrebljavaju na štetu djece, tad im se vršenje odgoja ima uzeti iz ruku poradi dječjeg dobra.

Kršćanski roditelji imaju nesamo naravno pravo odgajati, nego još i nadnaravno, milosno pravo. Sakramentom ženidbe dobivaju bračni drugovi pravo i milosti da rađaju i odgajaju djecu. U pravu djecu roditi ima i pravo i dužnost rođenu djecu i odgojiti. Svrha je naime kršćanske braku množiti kraljevstvo Božje novim članovima. To se ne može postići bez odgoja. Zato bračni drugovi sakramentom ženidbe dobivaju pravo i dužnost odgajati kao i za to sve potrebne milosti. I tako imaju kršćanski roditelji i po naravi i po milosti pravo na odgoj svoje djece. U naravno i nadnaravno pravo ne može nitko poseći, jer nadilazi svaku ljudsku moć i ljudsko pravo. I ako se tko drzne svetogrđnom rukom oteći silom roditeljima to pravo, stižu ljudsko društvo velike nesreće i napokon opći društveni rasap.

Zato razumijemo, da Crkva čuvarica naravnoga i nadnaravnoga prava, mora zaštićivati odgojno roditeljsko pravo. Čujmo, što o tom veli Papina Enciklika: »Povijest nam svjedoči, kako su se naročito u modernim vremenima vrijeđala i vrijeđaju od države prava, koja je Stvoritelj podijelio obitelji, dok ih je — sjajno pokazuje ta ista povijest — Crkva uvijek čuvala i branila. A najbolji je za to stvarni dokaz posebno povjerenje obitelji prema crkvenim školama, kako smo to napisali u nedavnom našem pismu kardinalu Državnome Tajniku (30. V. 1929.): 'Obitelj je odmah zapazila, da je tako, te od prvih vremena kršćanstva sve do današnjeg dana ocevi i majke, vjerovali malo ili ništa, povjeravaju i šalju na milijune svoje djece u odgojne ustanove, koje je osnovala i kojima upravlja Crkva.'

Stoga se očinski instinkt, koji dolazi od Boga, s pouzdanjem okreće prema Crkvi, siguran da će ondje naći zaštitu prava obitelji, ukratko onaj sklad, koji je Bog postavio u red stvari. I doista, premda je Crkva — svijesna svojoj univerzalnoj misiji i dužnosti, da svi ljudi moraju slijediti jednu pravu vjeru — neutrudiva, da za sebe zahtijeva pravo i da podsjeća roditelje na dužnost, da krste i kršćanski odgajaju djecu katoličkih roditelja: ipak je ona tako

ljubomorna na nepovredivost naravnoga odgojnog prava, da ne dopušta, osim pod određenim uvjetima i ogradama, krstiti djecu protiv volje roditelja; i to sve dotle, dok se djeca ne budu mogla sama odlučiti da slobodno prigrlje vjeru (can. 750).

Imademo dakle, kako smo to u spomenutom našem govoru istaknuli, dvije činjenice od najveće važnosti: Crkvu, koja stavlja na raspolaganje obiteljima svoju službu učiteljice i odgojiteljice, i obitelji, koje hitaju da se time okoriste te povjeravaju Crkvi na stotine i hiljade svoje djece. I te dvije činjenice dozivlju i proglašuju veliku istinu, veoma važnu u moralnom i socijalnom pogledu. One kažu, da odgojna misija pripada prije svega, nada sve, u prvom redu Crkvi i obitelji; da im pripada po naravnom i Božjem pravu; te stoga da im pripada na taj način, da se ona ne može ni dokinuti, niti joj oni mogu izbjeći, niti je čim nadomjestiti'.⁸«

OBITELJ I ŠKOLA

Iz svega, što smo dosad rekli, jasno se daje zaključiti, kakav je odnos između obitelji i škole. Ali, kako se danas svuda govori o nekakvoj slobodnoj školi, kako si učitelji prisvajaju nekakovu odgojnu autonomiju, bit će dobro da koju reknemo i o vezi obitelji sa školom.

Pokazasmo, kako je odgajanje djece roditeljsko lično pravo i dužnost. No budući da roditelji ne mogu svojoj djeci sve ono dati, što zahtijeva odgoj, naročito obuka u kulturnom i civiliziranom svijetu, potrebno je, da ih netko zamjenjući popunjuje. To je ili poseban učitelj (informator) ili škola. Informatora mogu imati samo imućni roditelji. Siromašnije obitelji združile se i postavile si zajedničkog učitelja, koji im je pomogao njihovu djecu odgajati, osobito obučavati. Kad se za više obitelji, za obitelji u jednoj općini, postavi javni učitelj, koji djecu obučava na određenom mjestu, kamo se djeca skupe za nekoliko sati, imamo školu. Prema tome je škola naravna, spontana posljedica roditeljske odgojne službe. Što naime ne mogu roditelji sami, naročito u obuci, to da učini škola. Škola je dakle zamjenica i pomoćnica roditeljima u odgajanju njihove djece.

Moderna se škola hoće emancipirati od obitelji, hoće se odijeliti od svog korijena. Pa je i iznašla za to krilaticu: autonomna, slobodna škola. Ali to je besmisleno, protivunaravno. Baš tako, kao kad bi krošnja stabla rekla: hoću biti slobodna, neću da zavisim od korijena.

Roditelji bi po tom modernom shvaćanju imali slati djecu u školu, da ona čini od djece, što ju je mila volja. Škola ne bi bila za djecu, nego bi bila djeca za školu, da pravi s njima pedagoške i didaktične eksperimente. Eto kamo zaluta razum ljudski, kad se odijeli od vjere i Crkve ili kako liberalci vele »kad se oslobodi vjerskih i crkvenih okova«.

⁸ Govor pitomcima kolegija u Mondragone, 14. V. 1929.

Dijete ima svoju ličnu svrhu da spozna i ljubi apsolutnu Istinu, Dobrotu i Ljepotu ovdje i u vječnosti. Školi je pak neposredna svrha samo dijete, da mu pomogne postići njegovu ličnu svrhu.

Škola je zamjenica doma, a učitelj roditelja. Škola nije prema obitelji suverena, autonomna, nego ima sa svom čednosti zamjenjivati dom. Ima ono dati djeci, što im treba, a čega im roditelji ne mogu podati, premda bi htjeli. To vrijedi za sve škole, nesamo niže nego i više i visoke.

Iz te uzajamne veze škole i obitelji izlaze i ove posljedice. Roditelji samo sobom nemaju dužnosti slati djecu u školu. Ako su ih oni sami prikladno odgojili, bilo na ovaj ili onaj način, zadovoljili su svoju roditeljsku dužnost. Jedino su dužni u interesu vjerske obuke slati djecu tamo, gdje se ta obuka daje. Roditelji su i sami neprestano strogo dužni poučavati svoju djecu u vjerskim stvarima, kako i koliko to umiju. Čineći to rade u ime svete Crkve, koje su članovi i zastupnici.

Dužni su roditelji slati svoju djecu u školu, ako to traže zbiljske potrebe građanskog života. Tako su na pr. dužni slati djecu u školu, da nauče čitati, pisati i računati, ako je potreba, da te stvari znaju i umiju. Dužnost ova izlazi otud, što se roditelji trebaju pobrinuti i za vremeniti život svoje djece. Dakako imaju pravo i dužnost slati u one škole, za koje su uvjereni, da će im djecu kršćanski odgajati.

Kao što mora učitelj u svemu zamjenjivati i popunjavati obiteljski odgoj, te djeci usadivati duboko u dušu zahvalnost, poštovanje, poslušnost i ljubav prema roditeljima, tako su i roditelji dužni štiti učiteljev ugled, jer je on njihov pouzdanik. Dom i škola, učitelj i roditelji, treba da zajedno skladno djeluju oko povjerenih im djece. Samo će u tom slučaju djeca napredovati »u mudrosti i u dobi i u milosti kod Boga i ljudi« (Lk. 2, 52).

Kako smo već rekli, da kršćanski roditelji odgajajući djecu vrše odgojnu službu kao organi Crkve, t. j. pod vodstvom i nadzorom Crkve, prema tome tu svoju odgojnu zadaću, ako prilike zahtijevaju, mogu povjeriti drugomu samo uz odobrenje Crkve. Tako i škola i sam učitelj ima prema gojencu religijsku vezu, koliko naimе fungira kao zastupnik Božji u odgoju. Uopće je odgajanje religijska funkcija. Jer kako bi inače smio čovjek utjecati na drugog čovjeka, ako nije za to ovlašten od onoga, koji ima apsolutno pravo i vlast nad čovjekom, svojim stvorom. Tko odbacuje vjeru u Boga, a hoće se baviti odgajanjem, čini nasilje i pravi je zločinac.

ŠTO ZNAČI ODGAJATI

Pokazao sam, kako roditelji imaju sveto pravo i dužnost odgajati svoju djecu. Ujedno sam ukratko ocrtao vezu obitelji sa školom. Sada vaja opisati, kako ima obitelj odgajati svoju djecu. Prije ne-

goli se dademo na taj posao, bit će dobro, ako barem s nekoliko riječi istaknem, u čemu upravo stoji taj odgojni posao, što ga imaju vršiti svi odgajatelji, u našem slučaju prvi i glavni, t. j. roditelji, obitelji.

Čovjek s istočnim grijehom na duši, što ga nasljeđuje od prvih praroditelja, Adama i Eve, podložen je zabludi, sumnjama, pohoti. Kad je grijehom bila raskinuta djetinja veza čovjeka s Bogom, s apsolutnom Istinom, Dobrotom i Ljepotom, nastao je u njegovoj duši prekid s onim, što čovjeka jedino zadovoljuje, usrećuje. I čovjek je kao komet lutao svuda i nigdje nije mogao naći mira i zadovoljstva. Svojom snagom nije mogao obnoviti vezu sa svojim Stvoriteljem. Što nije mogao čovjek, to učini Božje neizmjerne Milosrđe. Sin Božji postavši čovjek zadovolji uvrijeđenu Pravdu Božju, pomiri čovječanstvo s Bogom, uspostavi opet onu djetinju vezu čovjeka s Bogom. U tu vezu dolazi čovjek po sv. Krstu. Postaje sposoban da u svoja Boga vjeruje, u nj da se uzda, njega da nada sve ljubi. Razum je čovjekov opet prosvijetljen, volja ojačana. Ali je ostala pohota, sveudiljni napasnik, koji nastoji razum zamračiti, volju oslabiti, srce izopačiti.

Zadaća je kršćanskomu odgoju da taj prepород u sv. Krstu, tu živu djetinju vezu čovjeka s Bogom, sačuva i razvije. Zato mora u prvom redu sve odstranjivati, što bi moglo tu vezu prekinuti, što bi moglo nadnarani život duši ugrabiti i tako čovjeka opet rastaviti s Bogom, s njegovim početkom i s njegovom svrhom. To bi bila negativna strana odgoja. Pozitivna pak treba namicati sredstva, da se klica nadnaravnog života, zadobivena na sv. Krstu, sve više razvija i da prožme cijelog čovjeka, sve koliko njegovo mišljenje, čuvstvovanje, htijenje i djelovanje.

Božju je zamisao o čovjeku iznakazio grijeh. Isus je Krist nesamo za taj grijeh zadovoljio i uklonio ga, nego je u njemu i savršeno ostvarena zamisao Božja o čovjeku. U Kristu je čovječstvo i Božanstvo najsavršenije združeno. »On je slika Boga nevidljivoga, prvorođeni prije svakoga stvorenja« (Kol. 1, 15).

Mi ne možemo ostvariti ideju čovjeka bez Krista. Drugim riječima bez njega ne možemo biti potpuni ljudi, ne možemo biti srećni. Život kršćanski nije ništa drugo nego obnavljanje Kristova života. Samo onaj, na kojemu se budu vidjele barem bistvene crte Isusova života, dolazi do Boga: »Jer koje naprijed pozna, one i preodredi, da budu jednaki slici Sina njegova, da on bude prvorođeni među mnogom braćom« (Rim. 8, 29).

Odgój je samo onda odgój, ako ide za tim, da čovjeku pomogne, omogućí da dođe do svoje svrhe. Dakako, odgajati jest mučan posao. Ali nam taj težak posao omogućuje i olakšava jedan jedini i jedinstveni princip: Odgajaj, da bude gojenac slican Kristu i tako pravi čovjek. A sad da opišemo obitelj, kako bi se u njoj moralo odgajati.

Što je klijaliste za biljku, to je obitelj, dom za dijete. Oni, koji hoće odgojiti u klijalistu biljke, da ih poslije mogu presaditi na slobodno zemljište, mnogo se muče i trude. A što je biljka, što cijeli ovaj fizički svemir prema djetetu? A ipak se čestoput na dijete relativno mnogo manje pazi, nego što pazi vrtlar na svoju biljku!

Od onog časa, kad se dijete začne, počinje njegovo odgajanje. Štoviše, svi koji se misle ženiti ili udavati, trebali bi imati na umu dobro vremenito i vječno nesamo svoje, nego i svojih potomaka. Zato sveti Otac Papa Pijo XI. u preznamenitoj svojoj Enciklici o kršćanskom braku⁹ veli o pripravi na brak i ovo: »Ne može se naime poricati, da se već u vrijeme djetinjstva i mladosti u srcima dječaka i djevojčica pripravlja i postavlja čvrst temelj srećna, a razvaline nesrećna braka. Jer oni, koji su prije braka u svemu tražili sebe i svoju korist, koji su ugađali svojim požudama, za njih treba se bojati, da ne budu u braku takovi, kakovi su bili prije braka, tako isto, da ne moradnu žeti što su sijali.¹⁰ naime na domaćem ognjištu tugu, žalost, međusobni prezir, svađe, napete odnose, odvratnost prema zajedničkom življenju; a osobito da ne nađu sebe sa svojim neobuzdanim strastima. Neka dakle zaručnici stupaju u bračni stalež s dobrom namjerom i pravom, e da uzmognu onako, kako se dolikuje, međusobno se pomagati u protivštinama života i u izgrađivanju nutarnjeg čovjeka do punine dobi Kristove.¹¹ To će također pridonijeti, te će oni svojoj miloj djeci biti zaista onakovi, kako je Bog htio da budu roditelji svome porodu: to jest, da otac bude uistinu ocem, a majka pravom majkom. Po njihovoj nježnoj ljubavi i postojanoj brižljivosti postat će djeci očinska kuća, makar i u velikoj oskudici i usred ove doline suza, kao neki trag onoga blaženog raja, u koji je Stvoritelj ljudskog roda bio smjestio prve ljude. Poradi toga će također lakše uspjeti, da svoju djecu učine savršenim ljudima i savršenim kršćanima, da ih proniknu nepatvorenim duhom i osjećanjem katoličke Crkve, te im usade onu plemenitu ljubav prema domovini, na koju nas obvezuje djetinja privrženost i zahvalnost.« Tako skoro preminuli Pijo XI.

U običnom smislu počinje se odgajanje djeteta od onog časa, kad se rodilo. I boravljenje djeteta pod majčnim srcem, kad je s njome najuže sjedinjeno, postavlja temelje cijelome životu. I ti bi časovi bili osnov sreći čovječanstva, kad bi svaki čovjek mogao o svojoj majci reći, što je rekao neki pisac o svojoj:¹² »Majka dala mi život i egzistenciju. Devet mjeseci počivao sam u tihoj izbici pod njezinim srcem. Tada je ona neprestano na me mislila, za me se molila, mene čekala. Kako je morala biti na oprezu, da mi što ne naškodi. Mene je radi mnoge teškoće pretrpjela i mnogo se čega

⁹ Casti connubii od 31. XII. 1930.

¹⁰ Isp. Gal. 6, 9.

¹¹ Isp. Efež. 4, 13.

¹² Kod Hardy Schilgena, S. J. Junge Helden, str. 61.

morala odreći. I najzad sam se rastavio pod njezim srcem u najvećim mukama. Svoj je život stavila na kocku, da meni dade život. Ali kako je bila radosna, kad me po prvi put uzela u svoje naručje, privila na svoje srce i poljubila. I tada me je prvih mjeseci hranila svojim mlijekom. Ujedno mi je, dok još bijah nejak i ne mogoh si pomoći, iskazivala usluge, koje se ne bih nikad usudio tražiti od drugoga. Koliko skrbi, strpljivosti, nesebičnosti, požrtvovnosti, da besnenih noći stajalo je, dok pomalo ne odrastoh i sam si mogoh pomoći. Koju ljubav i dobrotu mi je uvijek iskazivala! Kako me je milo i prijazno uvijek gledala!»

Uistinu zdrava, čista, mirna majčina krv, dok joj je dijete pod srcem, a poslije njezino mlijeko, nijesu samo dobra hrana za djetinje tijelo, nego su također izvrstan temelj i za duševni život djeteta, budući da su duša i tijelo čovjeka u najužoj vezi, čineći jednu čovječju narav.

I poslije imaju se roditelji brinuti za sve ono, što je potrebno djetetu za njegov tjelesni život: za hranu, odijelo, stan, imajući uvijek na pameti, da je tijelo samo sredstvo duši, da je tijelo krštenog čeljadeta hram Duha Svetoga, ud tajanstvenog tijela Kristova, da će to tijelo uskrsnuti od mrtvih.

Naročito su osjetila organi, koji služe duši. Zato će roditelji sve učiniti, da ta osjetila, naročito oko, uho i organi za govor, budu zdrava i da se primjerenom razvijaju. I nikako ne će dopustiti, da djeca vide, čuju, što bi im moglo škoditi i odvratiti ih od Boga i njegove ljubavi. Sve što djeca vide, čuju, dožive i u najranijoj mladosti, ostavlja u njima raspoloženje, da se to opet obnovi. I tako im mogu slike utisnute u dušu u najranijoj mladosti poslije biti izvor najtežim napastima. Kako je dakle bezumno, kad roditelji govore: dijete još ništa ne zna, ne razumije, ne može mu naškoditi. Da, sad još ne razumije, ali će poslije razumjeti, a ono, što je vidjelo ili čulo, osjetilo javljat će se u njegovoj svijesti. To je nekako tako, kao što sve ostaje na filmu, što je ispred njega prošlo, pa se poslije nebrojenput ponavlja.

★

Za ilustraciju rečenoga navodim nekoliko žalosnih primjera, što mi ih napisala, na moju molbu, jedna obrazovana žena. Nažalost takovi se primjeri danas mnogoput, možda i svaki dan, ponavljaju. Evo, kako pripovijeda spomenuta gospođa: »Jednom su neki roditelji (katolici) pripovijedali za zabavu drugih ovaj slučaj: njihova trogodišnja djevojčica pribivala je uvečer jednomu razgovoru odraslih. Govorilo se o slikama u jednom njemačkom ilustriranom listu (»Uhu« ili »Magazin« ili kako se već zovu svi ti listovi, što se tako često čest nalaze i u našim katoličkim domovima). Drugog jutra igrala se djevojčica sa svojim lutkama. Krojila je lutki haljnicu. Bilo joj je malo sukna, pa je morao dio tijela ostati nepokriven. I djevojčica kao da hoće utješiti svoju lutku reče: ništa zato, znaš ovako gospođa vole. Dijete je samo ponovilo, što je uhvatilo iz

razgovora odraslih. Roditeljima se to toliko sviđjelo, da su svuda pričali. Druga jedna djevojčica od četiri godine, inače dobro i milo dijete, počela je jednom pjevati pred djecom nekakovu pjesmu... U početku nijesam toliko ni obraćala pažnje pjevanim riječima. Odjednom čujem, da se radi o jednoj našoj svetici. Dijete je ne znajući pjevalo pjesmu, u kojoj se na najgnusniji način spominjala ta naša svetica. Odmah smo maloj zabranili dalje pjevati, ali ona nije htjela da prestane. Bila je ponosna, što zna cijelu pjesmu napamet. Kad smo je pitali, tko ju je naučio tu pjesmu, rekla je: pa to je na gramofonu. Naša služavka uvijek metne tu ploču, pa sam je naučila. Djeca i sama umeću ploče s varijetskim dvoznačnim šalama i napjevima, koje su naravno roditelji nabavili za svoju zabavu.«

»Pa radio. Koliki mladići uvode sami u kuću radio, pa po cijele večeri slušaju sve, na što se samo namjere. A čega sve ne bude u radiju! Pod krinkom nauke razašilju se predavanja protiv Boga, vjere, čudoređa. Prenose iz noćnih lokala razvratnu muziku i pjev. Koji otac, koja majka kontrolira što njezino dijete sluša na radio? O novinama ne treba ni govoriti. To već smatraju roditelji za najnedužnije štivo. Novine leže svuda na dohvat mladenačkoj ruci, a iz njih se dižu otrovne pare i obavijaju mlade duše. Jedan mali konobar u ljetnoj bašči donio je sav užaren novine jednoj učiteljici: Čitajte, što piše danas o Kürtenu. Naravno da su se novine o tom slučaju raspisale nadaleko i široko. Ne piše se danas opširno o lijepim i plemenitim stvarima. A istom kino! Evo za ilustraciju sadržaja jedne od posljednjih predstava (naime u jednom gradu pred nekoliko godina), koja nije bila zabranjena za mladež: Žena sumnjive prošlosti udaje se za staroga pomorskog kapetana, koji preuzima tešku službu na jednom svjetioniku u oceanu. Njoj dojadi samoća i ona počinja preljub s odvratnim jednim mornarom, koji joj obećaje da će je odvesti u veliki grad. Međutim dospijeva na svjetionik brodolomac, mlad čovjek, koji je kradljivac i pronevjeritelj. Ona opet počinja preljub, sad iz ljubavi, kako vele u filmu. Dolazi do najbrutalnijih prizora između te dvojice muškaraca i žene, dok konačno ona ne ubije mornara. Ali sada dolazi pri svršetku ono najljepše i najmoralnije!! U jednom noćnom zabavištu susreće nju njezin zakoniti muž i ona mu priča, kako je život težak, pa mora ovako da zaslužuje hljeb, dok izađe iz tamnice njezin vjerenik, onaj pronevjeritelj, kojega su međutim uhvatile vlasti. Ona sanja o toj budućoj sreći, glazba završuje s čeznutljivom melodijom i treba uvjeriti gledaoca, kakova će biti sreća jedne preljubnice i ubice, koja kao prostitutka čeka na svoga »vjerenika«! Zar nije sadržaj ovog filma skovan u samom paklu?! Kad čovjek izađe, misli, da je bio u ludnici. Kakova zbrka u pojmovima morala, kakova užasna perverzност u mišljenju i naziranju. Dakle ljudska se sreća ne treba više da žide na čvrstim temeljima čudorednih zakona, ona može biti sazidana i na samom mulju, na lješinama i na truleži. To kao da je postao apostolat kina, u koji za-

lazi dnevno tolika naša mladež. Ali gore od toga filma, koji je ipak jedan mrtvi, izvještačeni događaj, dojmio me se jedan vlastiti doživljaj. On mi je pokazao već zrele plodove otrovnog sjemena. Iza dugo godina došla mi je — priča ista gospođa — u posjete jedna moja učiteljica iz osnovne škole. Došla je sa svoje dvije kćerke, jednoj je bilo šesnaest godina, a drugoj jedno devet. Ona je imala još i najstarijeg sina, koji je bio već namješten u istom provincijskom gradiću, u kome je i ona službovala. Taj sin, kao da joj bio sav ponos i dika. O njemu je neprestano pripovijedala. Među ostalim onako mimogred, pričala je o njemu i ovo: njezin je sin zalivio tamo nekakvu siromašnu djevojku, namještenicu u jednom uredu. I jednoga dana došao je majci s viješću, da se misli ženiti, da mora oženiti onu djevojku. Mora, tko to veli, rekla je majka. On je odviše mlad, djevojka je siromašna, time bi samo uništio cijelu svoju karijeru! Kako je samo tako naivan, pa da misli da mora odmah oženiti djevojku, jer se ona osjeća majkom. Pa tome se može pomoći. I ta majka, učiteljica, dala je svome sinu novaca, da pošalje tu svoju vjerenicu u grad liječniku, da se ta stvar »uredi«! I stvar se »uredila«! ,I pomislite, mene je ta njegova budalaština, stajala 2.000 D.,' rekla mi je smiješeći se učiteljica-majka, pred svojim dvjema kćerkama. Dugo se nijesam mogla otestiti neugodnog osjećaja, što ga je na mene ostavio taj posjet. Koliko nemoralnih momenata ima u tom slučaju! I ta je učiteljica-majka sigurno svršila učiteljsku školu u jednom samostanu. Najuzasnije je to, što ona nije bila, barem kako se čine takovi ljudi, nimalo svijesna tomu upravo zločinačkom postupanju. Ona može biti ide i u crkvu, ispovijeda se i pričešćuje i sigurno je uvjerena, da je nevina žena i majka!« Tako sam vjerno iznio, što mi napisala pomenuta obrazovana žena, učiteljica.

I neprestano teče gnoj iz kina, radija, novina, ilustriranih listova . . . u duše naše mladeži. Štoviše i oni, koji su profesionalni odgojitelji, učitelji i učiteljice, vode našu mladež po raznim izložbama, kao na pr. po izložbi »Pola vijeka hrvatske umjetnosti«! A kad se dogodi kakav škandal, kao ovih dana s onim jadnim dječakom, stanu svi farizejski prevraćati očima i čuditi se, kako je strašna opakost ljudi! Ali, šta se čudite, to je samo plod sjemena, koje se neprestano svuda sije. Drukčije nije ni moguće. I svaki će dan biti gore. I nestat će nas, kao što je nestalo svih pokvarenih i izmoždenih naroda. A šta poduzimaju roditelji protiv užasnog kvarenja mladeži? Ništa! Ili da, šalju ih u kina, a odvrćaju od crkve i molitve! Samo naprijed tako, pa će se doživjeti užasni dani!

Kad bi roditelji svi samo na to pazili, da djeca ništa zla ne vide i ne čuju, bila bi to samo negativna strana odgoja. Nije dovoljno krčiti njiivu od drača i korova, nego je treba i izorati i zasijati dobrim sjemenom. I kad bi se ostalo pri tom, da dijete samo ovaj vidljivi svijet spoznaje, da o njemu mašta, stvara pojmove i sudove, bilo bi poganče, i njegovo spoznavanje površno. »Poslati dijete u život, koje ne umije čitati u stvorenju divno ime Božje,

znači poslati u život analfabeta, koji ne umije pročitati ime svoga Oca.¹³

Ali, kad roditelji djeci na temelju znanja, što ga djeca imaju o svojem ocu i majci, stanu govoriti o nebeskom Ocu, koji im dao zemaljske roditelje, njima i svima ljudima, koji daje sve, i bez kojega ne bi ništa bilo, tad se dječje znanje širi i razvija dobivajući sasvim drukčiji lik. Pa kad roditelji dalje pripovijedaju svojoj djeci, kako imamo biti dragome Bogu zahvalni, a da, nažalost, ima i nezahvalnih ljudi. Na to se onda nadoveže grijeh prvih ljudi, zatim prijevika potreba Otkupitelja. Pa se svraća dječja pažnja od ovog svijeta na onaj drugi poslije smrti, koji ne će nikad prestati, na život znanavijek srećan u nebu ili nesrećan u paklu.

Sve su to istine, koje su kršćanski roditelji strogo dužni poučavati svoju djecu. A to su umjele nekad osobito majke i bake, koje nijesu znale ni čitati ni pisati. Danas ne umiju obrazovane žene! A ne umiju zato, jer im je duša puna ljubavi do užitka ovozemnih dobara, a za ljubav Božju nema mjesta u njihovim samo mesnatim srcima.

Djeci su na sv. Krstu ulivene u dušu kreposti nadnaravne vjere, ufanja i ljubavi prema Bogu, kao i druge nadnaravne kreposti i darovi Duha Svetoga. Ako se te kreposti i darovi poučavanjem i vježbanjem u njima nikako ne razvijaju, tad slabe, bližede, a može da ih i nestane. Strasti ih zaguše.

Kršćanski roditelji ne će nikad prerano početi, ako budu govorili djeci o vjerskim stvarima, dakako načinom za djecu najprikladnijim. I ako djeca nejaka još slabo razumiju vjerske stvari svojim razumom, ipak ih svojom dušom, koja teži za Bogom, nekako osjećaju, veoma često mnogo bolje od odraslih. A njihovo umno razumijevanje razvijat će se brzo, ako im bude srce čisto i nepokvareno. Vjersko poučavanje, koje se veoma rano otpočelo, ima se sve više proširivati i produbljivati, naročito danas, kad se sve urotilo protiv vjere. Zato nikako ne valja, ako roditelji prestanu s vjerskom obukom, kad dijete pođe u školu. Oni imaju i dalje budnim okom bdjeti nad poukom svoje djece, osobito vjerskom. Pa ako sami ne znaju i ne umiju nadoknaditi današnje nedostatke vjerske obuke u školama, moraju se pobrinuti, da budu njihova djeca temeljito obučavana u vjerskim istinama. U jednu ruku treba da šalju djecu u crkvu, kad se u njoj daje pouka, naročito za mladež. U drugu će ruku nastojati, da njihova djeca čitaju knjige i listove, koji će im njihovo znanje učvršćivati i usavršivati. Isto će tako slati djecu u vjerska društva i na vjerska predavanja. Roditelji će samo takovim radom moći djecu dovoljno opremiti vjerskim znanjem, koje im je danas prijeko potrebno.

Do odgoja spoznajnih moći mnogo stoji, ali još više stoji do odgoja čuvstva i volje. Od osobite je važnosti, da se u domu odgoji čuvstvo. I kod odraslih ljudi mnogo odlučuje čuvstvo, a pogotovu kod djece.

¹³ Kardinal Faulhaber, Zeitfragen und Zeitaufgaben, str. 109.

Istinito, dobro i lijepo spoznajemo, ali nam se te stvari i mile, doimaju se naše duše. Tako mi i svoj život u prvom redu radosno osjećamo. Ljubimo taj život. Ljubimo i onoga, koji nam taj život dao. Što se ljubi, ono se hoće što bolje upoznati i htjeti.

Kako je svrha kršćanskog odgoja da učini čovjeka sličnim Kristu, mora da se u djeteta raspiri ljubav do Krista.

Ako osjetnost, osjetni nagoni prevladavaju u djetetu, tad je njegovo čuvstvo ili, kako obično velimo, srce iskvareno. Dijete tad samo ljubi ono, što uzrokuje osjetne ugodnosti, užitke. Za sve ono, što je nadosjetno, naročito što je nadnaravno, nema osjećaja ni smisla. A vrlo je velika pogibao, da se dijete uprav poda osjetnim stvarima, jer u djeteta preteže osjetnost nad duhovnošću.

Zato valja najprije paziti, da se ne bude osjetne težnje, strasti, nego ih treba suzbijati. A kad se takove težnje pobude, tad ih ne valja zadovoljavati, a kamo da se još raspiruju. Djeca su na pr. sklona na slatku hranu, da odviše jedu, u ne vrijeme, ili na neljudski način. Ta se sklonost mora svesti u prave granice. Trebat će odricanja. To isto vrijedi i za druge tjelesne potrebe, kao što su stan i odijelo. Dom će djecu priučavati na red, točnost, urednost, zadovoljstvo, mir, prijaznost, umjerenost, čednost, stidljivost, strpljivost. Na taj će se način u djece pobuđivati ugodna čuvstva zbog svih tih stvari. Vanjština nije samo izražaj unutar-nosti, nego ona i vodi unutar-nosti.

No nije dosta da se samo bude ugodna čuvstva zbog dobrih, plemenitih stvari, nego će trebati pobuđivati i neugodna čuvstva zbog neljepih, nepristojnih, ružnih stvari, kad o njima čuju, da ih drugi ljudi počinise ili po nesreći sami što takovo učiniše. Tako će djeca biti i odvratnošću, ogavnošću oboružana protiv svega onoga, što čovjeku ne dolikuje.

Kako smo grijehom skloni na osjetnost, može da osjetno-ugodno osjećanje prevlada svako duhovno čuvstvovanje. Zato je od prijeko potrebe, da se zarana počnu būditi čuvstva za duhovne stvari. »Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi, što izlazi iz usta Božjih« (Mt. 4, 4). Djecu, mladež treba oduševljavati za istinito, dobro, krep-posno, lijepo, za žrtve, pregaranja, za dobra vječnoga života.

Odgajanje čuvstava počinje majka. Ljubeći dijete būdi u nje-mu čuvstvo ljubavi. Kao što dijete siše mlijeko majke, tako pije ljubav s njezina oka. Oko se djetinje sastaje s majčinim okom. I kad dijete u njemu gleda, osjeća ljubav, skrb majčinu, tad i malo njegovo srce radosno igra. Kako je naprotiv strašno za djetinje srce, kad dijete u oku majčinu vidi, da majka za nj ne mari, da ga ne ljubi, da je ono samo njezin teret. To je mrzaz za čuvstvova-nje djeteta. Taj ga mrzaz doprati i do hladna groba.

Kako je lijepo ono, što se pripovijeda o Leonidi, ocu Orige-novu! Kad bi mali Origen zaspao — dolazio bi njegov otac tiho do njegove kolijevke, i poljubio bi njegova prsa, u kojima stanuje

Duh Sveti. Ako roditelji, naročito majke, ljube i štiju svoju djecu, koju im je dao nebeski Otac, tad će ta dva važna čuvstva prelići u duše svojoj djeci.

I kad bude dijete slušalo svoje roditelje, gdje govore o Ocu nebeskom, koji tako ljubi svijet, da je i Sina svoga jedinorođenoga dao za nj, da ne propadne, nego da se spasi, i kad bude pri tom gledalo, kako se roditeljske oči žare i suzama rose, tad će i malo nevino djetinje srce zavoljeti dragog Boga, osobito u Isusu, koji se za čovjeka žrtvovao.

Pa kad se djetetu pokaže, kako je moguć Bog, da na njegov mig sijevaju munje, tutnje gromovi, trese se zemlja, tad će se u njegovoj duši buditi čuvstva strahopoštovanja prema takovu sve-mogućem Biću. To će strahopoštovanje dijete pokazati i u tom, da mrzi na sve, čime se Svemogućí vrijeđa.

I kad se djetetu pripovijedaju sva dobra, što ih Bog čini, što ih njemu učinio. Kad budu majke onako otprilike govorile, kako je govorila ona majka Makabejka svojim sinovima, kad se opaki Antioh dao da ih udari na strahovite muke. Govorila je ta srčana majka ovako: *»Ja ne znam, kako ste nastali u mojem majčinom krilu: jer nijesam vam ja dala duh i život, i ude svakog vas nije-sam ja sama združila, nego mnogo više Stvoritelj svijeta, koji je uredio postajanje čovjeka, i koji je postavio početak svim stva-rima, i on će vam opet milosrdno vratiti duh i život, kao što vi sad na sebe ne pazite radi njegovih zakona«* (2 Mak. 7, 22. 23.). I kad je došao na red njezin najmlađi sin, stane je Antioh nago-varati mnogim riječima, da sklone sina, kako bi spasio svoj život, tad se ta jaka žena obrati sinu i ovako mu progovori: *»Sine moj! imaj smilovanja sa mnom, koja sam te devet mjeseci pod srcem nosila, i tri godine dojila i hranila te i podigla te do te dobi. Molim te, dijete, pogledaj na nebo i na zemlju i na sve, što je na njima, i promisli, da je to sve Bog od ništa stvorio, kao i čovječji rod; pa će se zbiti, da se ne ćeš bojati toga krvnika, nego ćeš postati dostojan drug svojoj braći; uzmi smrt, da te opet po jednakom milosrđu zadobijem zajedno s tvojom braćom«* (Mak. 7, 27—29.). Kad budu tako govorile i kršćanske majke, tad će i kršćanska djeca zahvalno i junački govoriti, kako je rekao i sin te Maka-bejke: *»Dok još ona to govoraše, reče mladić: Što još čekate; ne pokoravam se zapovijedi kraljevoj, nego zapovijedi Zakona, što nam je dan po Mojsiju«* (ibid. 30).

Djeci se ima reći, kako Bog ljubi one, koji su dobri, koji slušaju dragog Boga; a opet kazni one, koji su zli, koji krše Božje zapovijedi. I djeca, kad slušaju roditelje, što Bog zapovijeda, tad slušaju dragog Boga.

Osobito se lako dječja srca zagriju za ljubav prema Isusu. Ako im se pripovijeda život Isusov, tamo od jaslica pa sve do križa na Golgoti, djeca će u sebi proživljavati čitave skale najplemenitijih čuvstava. Sve se to može lijepo spojiti s crkvenom

godinom. Bûdeći ljubav do Isusa, ne valja zaboraviti ni njegove presvete Majke Bl. Dj. Marije, ni anđela Čuvara ni sveca, čije ime dijete nosi.

Kršćansko čuvstvo ispunjeno je ljubavlju k Bogu, ljubavlju k svemu, što je istinito, dobro i lijepo. Obuhvata sve ljude, pače i neprijatelje. Sve to dijete treba naučiti i iskusiti već u roditeljskoj kući.

Od osobite je važnosti, da roditelji nauče svoju djecu sasvim se predati svemogućemu Bogu i pouzdati se u njegovu Očinsku Providnost. Ta se čuvstva predanosti i pouzdanja u djece lako bûde, jer se djeca posve pouzdavaju u svoje roditelje. Treba samo ta čuvstva prema roditeljima dići i upraviti ih prema Bogu. Kako predano moli David: »*Gospodin je pastir moj, i ničim ne oskudijevam, on me odmara na zelenom pašnjaku. On me vodi na tihu vodu, krijepi dušu moju*« (Ps. 22, 1. 2). Pa kad i nevolje nahrupe na čovjeka, kršćansko će srce s pouzdanjem moliti: »*U tebe se, Gospodine, ušam: a da ne budem postiden do vijeka, po pravdi svojoj izbavi me . . . Jer ti si jakost moja i utočište moje. Izvedi me iz ove zamke, koju mi tajno postaviše, jer si ti zaštitnik moj. U ruke tvoje preporučujem duh svoj*« (Ps. 30, 1. 5. 6.). I da najgore navali, opet kršćansko srce ne će klonuti, jer »*Ali se čvrsto uzdamo i radije volimo otputovati od tijela, i stanovati kod kuće kod Gospodina*« (2. Kor. 5, 8).

Ta čuvstva predanosti Bogu čine dušu ljudsku vedrom, i daju joj ono predragocjeno raspoloženje, s kojim gleda u svijet, pa i u tamnu budućnost. Naprotiv koji nemaju toga duševnog raspoloženja, koji se oslanjaju samo na ovaj svijet, koji prolazi, tîma se magli pred očima i zemlja im se izmiče ispod nogu, pa znaju i ruku dići na svoj život. Kako je žalosno, kad danas i mladi ljudi, još djeca, počinjaju samoubistva. Izgubiše s vidika vječnost, a zemaljština grubo im ranjava još od naravi poletnu dušu! A to biva sve zato, što nijesu naučili u roditeljskom domu podnositi teškoće predajući se nebeskome Ocu, koji zna sve i najgore upotrijebiti za čovjekovu sreću.

Istina, i kršćansko srce dršće, plače, krši se i kida zbog nevolja i zala, a naročito zbog grijeha, svojih i tuđih, ali i sva ta žalost nije tupa, očajna, nego djetinja, združena s ufanjem u Božje Milosrđe, jer »*srca skrušena i ponižena, Bože, ne ćeš prezreti*« (Ps. 50, 19.).

Pored spoznajnih moći i čuvstva treba da obitelj osobito usavršuje, odgaja volju. Um, čuvstvo i volja čine organičko jedinstvo. I već time, što se jedna od tih moći odgaja, posredno se odgaja i druga. Mi samo u teoriji možemo pomenute moći rastavljati i o njima napose raspravljati, ali one su u životu povezane u jednu cjelinu.

Ako volja ne vrši nešto, što razum upoznaje dobrim, krivo je čuvstvo. Ono može nesamo loše utjecati na volju, sklanjajući je na svoju stranu, nego može djelovati i na sâm um, odvrćajući ga

od onih misli, koje se protive čuvstvu, a svraćajući njegovu pažnju na misli, koje nekako prividno opravdavaju čuvstvo. Kako je dalje sudbonosna moć čuvstva, naročito kod mladeži!

Kod djeteta htijenje smjera najprije na osjetne stvari, tj. rano osjetnim težnjama. One su korov duše. Takove su težnje, da neke barem spomenem: težnja za osjetnim uživanjem, sebičnost, težnja za blagom, tvrdoglavost, prkos, osveta, pravdavštvo i t. d.

Sve te naopake težnje valja ispravljati, davati im pravi smjer, upravljajući ih prema pravim dobrima; ili ih valja, koliko ne idu za lošim stvarima, svoditi na pravu mjeru i način.

Kako u djece više preteže psihičnoosjetni život nego umni, ima razumna kršćanska volja roditelja nadomjestiti umno htijenje djece. Volja roditeljska ima biti pravilo za dječji život i rad. Zato će roditelji djeci samo ono dopustiti, što je razborito. Navest ću ovdje jedan primjer, koji može služiti kao tip i za druge stvari. U djece je osobito jaka težnja za jelom. Ta je težnja dobra, izvire iz same naravne potrebe dječjega tjelesnog života. Ali ona može postati zla, ako nije podložna razumu. Roditelji davat će djeci dovoljno jesti, ali ne će nikako dopustiti, da djeca težeći za hranom, zadovoljavaju samo svoje ugodne osjete, nego da zadovolje zbiljske tjelesne potrebe. Stoga će im davati hranu u obrocima i u određeno vrijeme. Pazit će na to, da djeca ne jedu tako, te se čini, da su nerazumne životinje. Ako se u djeci težnje za jelom svedu na pravu mjeru i ugladen način, bit će olakšano uređivanje i suzbijanje drugih težnja. Kao što neuredena osjetnost tjera na proždrljivost, tako ona buđi i druge neuredne težnje: prkos, osvetu, lijenost, pravdavštvo, i t. d. Sve te neuredne težnje su bune, revolucije osjetnosti protiv duha.

Roditelji brižno će nastojati da djecu navikavaju na posao, na pregaranje, na podnošenje neugodnosti. Reći će tko: djeca još pravo ne razumiju vrijednosti svih tih stvari, pa zato one nemaju ni vrijednosti za djecu. To je nekakva dresura. Psiholozi to ne će reći. Djeca naime vršeći volju svojih roditelja pomalo stječu oblik, formu, kalup kreposti. Poslije će taj oblik, kalup ispuniti. Unijet će u nj razumijevanje, ljubav, vjernost. Nijesu li pak za svojeg djetinjstva stekli pomenutog oblika kreposti, poslije će, kad poodrastu, vrlo teško doći i do oblika i do sadržaja kreposti. Napokon treba da i to spomenem, kako u djece ipak nije samo čisti oblik, nego ima i sadržaja, dakako u onom opsegu i poimanju, koji su prema stupnju razvitka, na kojem se dijete nalazi.

Osobito treba da roditelji razvijaju u svojoj djeci ove kreposti. Na prvom je mjestu poslušnost. Neposlušnost je neprestana buna proti Bogu i Božjemu redu. Pustiti djeci na volju da rade što ih je volja, znači predati, izručiti ih osjetnosti. I djeca, koja nijesu slušala svojih roditelja, bit će kad odrastu prevratnici društvenog reda i lutke svojih težnja i strasti. Neposluh u obitelji je škola za boljševištvo.

Poslušnost, što je roditelji imaju zahtijevati od svoje djece, treba da je sve razboritija i religioznija. Neka djeca slušajući roditelje i druge poglavare znaju, da to Bog hoće! Isprva su slušajući vršili volju Božju nesvjesno, kasnije će je vršiti svjesno.

Od odlučne je važnosti za odgoj i krepost zahvalnosti. Biti zahvalan znači spoznavati i osjećati svoju zavisnost od drugoga. Nezahvalnost je sebičnost i oholost. Djeca nezahvalna su i surova. Roditelji će zahtijevati od svoje djece, da se zahvaljuju njima i drugim ljudima, kad što dobro prime. Hvala lijepa! Bog platio! Gdje se to ne čuje s djetinjih usta, znak je zanemarenog odgoja.

Zahvalnost djece prema ljudima bit će roditeljima most, preko kojega će djecu voditi do zahvalnosti prema Bogu, od kojega je sve što jesmo i što imamo. Zahvaljujući ljudima posredno zahvaljujemo samome Bogu, koji nam iskazuje dobročinstva i po svojim stvorovima. Naš narod to vrlo lijepo izriče. Kad se naime kome kaže: hvala! tad onaj, kome se hvala izrekla, odvrća: Bogu hvala!

Kršćani svoju hvalu Bogu kazuju i kad se mole prije i poslije jela. Zato treba djecu priučiti, da vrše molitve prije i poslije jela, što najbolje biva, kad se svi zajednički mole. Neka se djeci ne dopusti jesti, da se ne bi barem prekrížila. Samo životinja staje jesti bez molitve, jer moliti ne umije, budući da je neumno stvorenje. Mati će i svoje ne jako dijete prekrížiti sama svojom rukom prije i poslije jela ili još bolje držeći ručicu djeteta, njome načiniti križ. Takove male vježbe čestoput odlučuju čovječjom srećom.

Zahvalnost rodit će i uslužnošću. Još hoću samo spomenuti neke kreposti, u kojima treba djecu osobito vježbati. To su: miroljubivost, podnošljivost, krotkost, uljudnost, radinost, istinoljubivost, a nada sve krepost čistoće. Kad se djeca vježbaju u različitim krepostima, neka se ne zaboravi istaknuti pravi razlog: Boga radi.

RODITELJE TREBA ODGOJITI

Sveti Otac Pijo XI. u svojoj Enciklici govori i o odgajanju kršćanske obitelji, i preporučuje za taj kućni odgoj Antonijanovu raspravu: O kršćanskom odgoju djece. A svraća pažnju samo na jednu stvar. Ovako govori: »Ali zato hoćemo, časna braćo i ljubljeni sinovi, da na osobiti način svrnemo vašu pažnju na današnje žalosno nazadovanje obiteljskog odgoja. Za službe i zvanja vremenitog života, koja su zacijelo manje važna, vrše se prije duge nauke i brižno spremanje, dok su danas za službu i temeljnu dužnost odgoja djece mnogi roditelji, koji su previše zagrezli u vremenite brige, spremni malo ili ništa. Da se oslabi utjecaj obiteljske okoline pridolazi činjenica, što se danas tako rekavši posvuda ide za tim, da se djeca uvijek sve više udalje od obitelji već od najnežnijih godina, i to pod različitim izgovorima, bili oni gospo-

darski, industrijski, trgovački, politički. Ima pače jedna zemlja, gdje se djeca trgaju iz krila obitelji, da je u udruženjima i školama bez Boga po skrajnim socijalističkim teorijama odgoje (ili da se istinitije kaže, nagrde i izopače) u bezbožnosti i mržnji, obnavljajući tako pravi i najstrašniji pokolj nevinih.

Zaklinjemo stoga ljubavlju Isusa Krista pastire duša, neka upotrijebe svako sredstvo, u poukama i katekizaciji, usmeno i snažnim širenjem knjiga, da podsjete kršćanske roditelje na njihove preteške dužnosti; i to ne toliko teoretski i općenito, koliko praktički i pojedinačno upozorujući ih na pojedine dužnosti s obzirom na vjersko, moralno i građansko odgajanje, i na najzgodnije metode, kojima će uz primjer, koji im daju svojim životom, taj odgoj uspješno ostvariti. Sići u te praktične pouke nije smatrao nedostojnim ni Apostol naroda u svojim poslanicama, napose u onoj Efežanima, gdje među drugim stvarima opominje: 'Ocevi! ne razdražujte djece svoje' (6, 4). A to razdraživanje nije toliko plod prekomjerne strogosti, koliko poglavito plod nestrpljivosti, nepoznavanja prikladnih načina za korisno karanje, a također plod danas već previše općenitog popuštanja obiteljske stege, zbog čega u mladićima rastu neukročene strasti. Zato neka paze roditelji, a s njima i svi drugi odgajatelji, da se pravo služe vlašću, koju im je dao Bog, čiji su u pravom smislu zamjenici, ne za svoju udobnost, nego ispravno odgajanje djece u svetom i sinovskom strahu Božjem 'početku mudrosti', na kojem se jedinom čvrsto temelji poštovanje vlasti, bez koje ne može postojati ni red, ni mir, ni ikakovo blagostanje u obitelji i u društvu.«

Samo odgojeni roditelji, kao i svi drugi odgojitelji, mogu s uspjehom odgajati. Što koriste sve lijepe riječi i pouke, ako ih ne potvrđuje i roditeljski život! Djeca, a i odrasli, slijede redovito ono, što vide, a malo ono, što samo čuju. Neka imaju odgojitelji na umu onu Apostolovu opomenu, što je upravlja svom učeniku Timoteju (I. 4, 12): »Budi izgled vjernicima: u riječi, u vladanju, u ljubavi, vjeri, u čistoći.« Tita pak ovako opominje (2, 7): »u svemu sam sebe podaj za izgled dobrih djela.« Zaista, kad bismo imali dobrih uistinu kršćanskih roditelja, imali bismo i dobru djecu, mladež, jer »ako je korijen svet, to su i grane« (Rim. 11, 16).

★

Time bih mogao svršiti ovo svoje predavanje. Ali, kako se na koncu ovakih predavanja običava ukratko sve ponoviti, što se reklo, htio bih i ja na svršetku dati vam sliku, koja bi obasjala cjelokupni obiteljski odgoj. Tu mi dobro dolazi duhovni reflektor etnologa Dr. Vilima Schmidta, što ga daje u svojoj već spomenutoj knjizi »Liebe, Ehe, Familie« na str. 105—129. Htio bih da tu sliku ponese sa sobom kućama svojim, pa da vam često dozove u svijest divno djelo Božje, kršćansku obitelj.

Obitelj je zajednica života. Djeca su u živoj najtješnijoj vezi sa svojim roditeljima, nesamo dok su u očinskom domu, nego i onda, kad ostave roditeljsko svoje ognjište, da osnuju novo. Obiteljska zajednica života nije samo duboka, nego i široka obuhvatajući i najneznatnije stvari i dajući im svoje veliko obilježje, značenje. Pogledajmo malo pojedina područja te zajednice. Evo ih.

Obitelj je gospodarska zajednica života. Gospodarstvo obuhvata sve, što tjelesni život podržaje, štiti, unapređuje: hranu, odijelo, stan. To su obične i vrlo prozaične stvari. Ali u obitelji imaju svoje duboko značenje. Obitelj dobiva novi život iz ruke Božje sa svojim sudjelovanjem. Taj život treba uzdržavati. I u najstarijoj obitelji muž je hranu dobavljao, žena pripravljala, u domu se zajednički trošila. Tako neka bude i danas! Djeca će gledati, kako im roditelji život uzdržavaju, pa će njihova srca zahvalno kucati za svoje hranitelje. I neka se cijela obitelj barem jedamput u danu nađe kod zajedničkog stola. Nigdje jela tako ne prijaju, nego kad ih je majčina ruka pripravila, ljubav začinila i pojela se uz oca i majku.

No obitelj nije samo gospodarska zajednica, nego je i u prvom redu duševna zajednica — živa veza duša. To je ljubav, koja spaja članove obitelji: muža sa ženom, roditelje s djecom. Već oko ognjišta i stola postaje obitelj duševna zajednica, koja usrećuje njezine članove. I samome Bogu mili se ta zajednica: »*Blago svima, koji se boje Gospodina, koji idu putovima njegovim. Žena je tvoja kao rodna loza na zidovima kuće tvoje. Sinovi su tvoji kao mladice maslinove oko stola tvojega. Evo tako će biti blagoslovljen čovjek, koji se boji Gospodina*« (Ps. 127, 1. 3—5).

I kod nas ima još i danas otvorenih ognjišta, oko kojih se kupi cijela obitelj. Kod takovih se ognjišta grije nesamo tijelo nego razgovorom i duša. Priča se o pokojnom djedu i pokojnoj baci, o narodnim junacima, o svetima i sveticama Božjim. Nijeste li nikad vidjeli, ili barem čuli pripovijedati, ili ste čitali, kako djeca zajedno s roditeljima, pa možda još s djedom i bakom, sjede na niskim klupčicama oko ognjišta, a djed ili baka priča o starim dobrim vremenima i ljudima. Djeci se lica zažarila, zjenice raširile, oči hoće gotovo iskočiti iz očnica. Svaka se riječ duboko zasađuje u djetinje duše. Tako se nigdje drugdje ne sluša, ne pazi, ne osjeća, ne proživljuje. Zaista obitelj je duševno ognjište, na kojem se krešu misli, bude čuvstva, stvaraju odluke. Duševnu obiteljsku vezu unapređuju i radosti i žalosti, što snalaze ili cijelu obitelj ili pojedinog njezina člana.

Obitelj je i društvena zajednica. Duševna zajednica obitelji očituje se i izvana. Obitelj čini za sebe posebno društvo. Članovi se obitelji nalaze u istom domu, vide, čuju, govore.

Dom je tvrđava toga obiteljskog društva. I on je nauspješnije sredstvo, da obitelj drži na okupu. Dom je za ukućane pravo utočište. Ali, ako u domu ne odzvanja dječjim smijehom, tad je on tamnica, grobnica, makar bila sva od mramora i zlata. I ako propadnu sva kraljevstva na ovoj zemlji, ipak će ostati jedno kraljevstvo: obitelj. Otac je kralj, mati kraljica, djeca podanici. I nijedan se kralj tako ne sluša i ne štuje, kao što sluša i štuje otac — kralj u obitelji. I nijedna se kraljica tako ne ljubi, kako se ljubi mati — kraljica. A kad bi se i to kraljevstvo oborilo, kao što to nastoje neprijatelji Božji, tad je oboreno i čovječanstvo.

Obitelj je dalje čudoredna zajednica. Duševna i društvena zajednica nužno je i čudoredna, škola kreposti. Obitelj odgaja za život i red. Tu se više uči gledanjem, primjerom, životom, nego riječima. U domu je život, a ne teorija. U njemu su žive cijelosti, a ne mrtve pojedinosti. Vjeran, pošten, postojan rad oca obitelji, pa njegovi napori i teškoće živa su slika, što je dječja duša neprestano, dan za danom, upija. Tihu, ljubeznu, požrtvovnu brigu majke djeca udilj prate, osjećaju. Da, život upaljuje život.

Druga je važnost u toj stvari, što obitelj djeluje dugo, postojano, postupno, mirno. To uprav daje nezamjetljivu snagu i uprav zato gotovo snagu, kojoj se čovjek ne može oteti. U obitelji se život uči živeti. U njoj je pravi ritam života: rad — odmor — razgovor; radni dani — blagdani; red — sklad. Zato i ljudi, koji su imali dobar kućni odgoj, potpuni su ljudi, ljudi reda i sklada, stoga zadovoljni i srećni. Ne podliježu burama i olujama života. Danas ima veoma mnogo rastrganih, nesrećnih ljudi, s toliko žurbe, nemira, a bez plana i cilja ili s previše planova i ciljeva. Jadnici ne imahu domaćeg odgoja. Beskućnici i u palačama!

Obitelj je škola kreposti nesamo za djecu, nego i za same roditelje. Roditelji odgajajući svoju djecu razvijaju u sebi sve one kreposti, koje su potrebne za dobar kršćanski odgoj. Ljubav i predanje, s kojima se žrtvuju za svoju djecu, divno usavršuje njihove duše. Nejakom dijete ublažuje očevu tvrdoću, majku, možda prije malko lakoumnu, čini ozbiljnom, požrtvovnom. Što bi bilo od čovječanstva, kad ne bi bilo toga blagog utjecaja djeteta na odrasle! Zatim roditelji postaju sve savjesniji, brižljiviji, sve se više muče za svoju djecu. A onda, kad roditelji gledaju, kako im se djeca sasvim predaju, kako k njima u svima zgodama i nezgodama dižu svoje oči, sve im je to moćna pobuda, da od sebe isklešu što bolje ljude, u koje mogu da bez straha gledaju neviné dječje oči. Tako pripovijeda Schmidt ovu dirljivu zgodu. Nekâ mala djevojčica, koja je obiknula uvijek s majkom moliti večernju molitvu, jedne večeri, kad zaposlena majka nije dolazila, vikne joj: »Mama, moliti.« Nešto zlovoljno odvrati joj majka: »Reci ocu, neka on s tobom moli.« »Otac, otac? — reče mala — ta on i ne zna moliti!« Dijete nije nikad vidjelo oca moliti, zato i zaključuje, da on ne zna moliti. Ocu su te djetinje riječi teško pale na srce, i on posta zamalo čovjek molitve.

Ali i korov, koji staje nicati u dječjim dušama, opažaju roditelji sa žalošću, i možda u tom korovu vide korov svojih duša. A to će im još više govoriti, da budno bde nad svojom djecom, da svojim sadašnjim nastojanjem i životom što bolje na djecu utječu.

Kad govorim o tom uzajmničnom odgojnom djelovanju između roditelja i djece, valja da spomenem, kako je taj utjecaj to bolji, što više ima djece u obitelji. Roditelji imajući malo djece razmaze ih, a isto tako malen broj djece ne razvija sve one divne kreposti u roditelja, kao što su na pr. radinost, staranje, postojanost, vjernost, strpljivost, široka ljubav. No i djeca odgajaju djecu, i opet to bolje, što ih je više. Gdje je mnogo djece u obitelji, ona su darežljiva, nesebična, podnošljiva, strpljiva, uljudna i t. d. Eto tako je brojna obitelj velik blagoslov Božji, izvrsno odgajalište kršćanskih kreposti i savršenstva. Sprečavati brojnost djece jest nesamo zločinstvo, nego i velika nesreća za obiteljski odgoj.

Obitelj je religijska životna zajednica. Sve one obiteljske zajednice, što smo ih spomenuli, treba da su prožete, proniknute najsvetijom — religijskom zajednicom. Ona je temelj i kruna svim ostalima. Bez toga temelja ne mogu se kako treba i trajno vršiti sve one često teške zadaće, što ih stavljaju ostale zajednice. Religijska je zajednica kruna, jer bi bez nje sve ostale bile nesavršene, krnje. U tu svetu religijsku zajednicu stupiše bračni drugovi sklopivši sakrament braka. U tu zajednicu ulaze djeca i prije nego su krštena, a pogotovu poslije.

Nije dovoljno, da pojedini članovi obitelji vrše svoje vjerske dužnosti, svaki za sebe, nego ih treba vršiti i obitelj kao obitelj. Cijela obitelj neka moli zajednički svoju jutarnju i večernju molitvu. Ako se to ne može, neka barem jednoć na sedmicu ovrše zajednički svoju večernju molitvu. Isto tako kod zajedničkog stola neka se zajednički izmole molitve prije i poslije jela. Prva sv. Ispovijed i sv. Pričest, pa sv. Potvrda djece treba da su svečanosti za čitavu obitelj. Cijela obitelj, koliko se može, neka se kod takovih zgoda ispovjedi i pričesti. Cijela će obitelj pribivati sv. Misi, sudjelovati kod procesija i drugih vjerskih priredaba. U kući će biti raspelo na najodličnijem mjestu. Zidove će resiti svete slike. Svetom će se vodom škropiti ukućani. Osobito će nedjelja biti dan tjelesnog odmora i religijske posvete nesamo pribivanjem sv. Misi, nego duhovnim čitanjem i razgovorom. Može se reći, da je uprav nedjelja osobiti obiteljski dan, kad obitelj proživljava svoju duševnu, ćudorednu i religijsku zajednicu života.

Nada sve je važno, da u obitelji gospoduje vjerski duh. U duhu vjere treba da obitelj promatra i sudi sve stvari. Duh ufanja ne zaboravlja vječnosti. Duh pak ljubavi Božje prožima svu koliku obiteljsku ljubav.

Sve pomenute zajednice obitelji najljepše i najdublje proživljavale se u sv. nazaretskoj obitelji. Zato će ta sv. Obitelj lebdjeti vazda pred očima kršćanskoj obitelji.

Bogoljub Stržić D. I.